

Gelukkig bleek men ook in kringen waar de eigen dynamiek van de geloofsleer en de mede daarop gebaseerde geloofsbeleving vanouds object van studie was, gevoelig voor de werking van de correlaties tussen geloofspraktijken en maatschappelijke verhoudingen in heden en verleden. Voor een aantal katholieke kerkhistorici kwam daar vervolgens nog eens het effect van een mede door het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) bewerkstelligde vernieuwing in de theologie en meer in het bijzonder de ecclesiologie bij. Voor de kerk, van nu af aan steeds meer opgevat als een zich in de geschiedenis ontplooiende gemeenschap van gelovigen ('Gods volk onderweg'), moest als het ware een kerkhistorisch equivalent worden gezocht, waarbij bovendien recht moest worden gedaan aan de oecumenische oriëntatie die daarmee als vanzelfsprekend verbonden werd. De op 28 november 1995 overleden Nijmeegse kerkhistoricus prof. dr Jan van Laarhoven was in Nederland een van de eersten die hiervan de noodzaak inzag. Zijn bewerking van het laatste deel van het oorspronkelijk in 1929 verschenen *Handboek der Kerkgeschiedenis* van de toenmalige Utrechtse seminarieprofessor J. de Jong uit 1974 (*De Kerk van 1770-1970. Handboek van de kerkgeschiedenis V*) vormt hiervan een goede illustratie. En wanneer men dit deel legt naast de eerste vier drukken en de vier voorafgaande delen van deze vijfde druk (waarvan de eerste drie werden geschreven door de Nijmeegse mediaevist R.R. Post en het vierde door drs. G.A.M. Abbink) kan men op zijn minst vermoeden wat bedoeld wordt met het streven om niet meer 'histoire de l'église' en ook niet meer 'histoire du catholicisme', maar 'histoire religieuse' te schrijven.

Kort samengevat komt kerkgeschiedenis als 'histoire religieuse' in de context van de zo juist genoemde trits hierop neer dat de katholieke kerk object van onderzoek blijft. Dat object wordt echter niet meer enkel opgevat als een normerend instituut onder leiding van paus en bisschoppen doch eerder als een beweging. Daarbinnen zijn dan allerlei instituties actief, die mede vorm geven aan die beweging. Sommige zijn strikt religieus van

aard, andere eerder charitatief en weer andere sociaal-cultureel van karakter. Ze fungeren als kaders waarbinnen mensen individueel of als groep vorm geven aan hun christen-zijn, uitgaande van de boodschap van het Evangelie.

De wisselwerking of spanningsverhouding tussen gewijd en niet-gewijd speelt in de kerk opgevat als beweging een grote rol, temeer omdat hierbij ook vormen van machtsuitoefening in het geding zijn. De gewijde ambtsdrager kan tijdens de Misviering aan bepaalde gelovigen bijvoorbeeld de communie weigeren. Ook kan hij bij de toediening van het sacrament van de Biecht in een bepaalde situatie de absolutie uitstellen. Maar ook buiten de muren van het kerkgebouw kan sprake zijn van machtsuitoefening van de kant van de clerus. Zo kan een bisschop in bepaalde omstandigheden aan een vereniging het predikaat 'katholiek' ontnemen. Maar waar men in de 'histoire de l'église' steeds bijna exclusief uitging van het handelen van de dragers van het wijdingsambt, heeft men nu ook oog voor de eigen dynamiek van de niet-gewijden, in elk geval wanneer er bij die niet-gewijden sprake is van een zekere organisatiegraad. Voorbeelden hiervan zullen zo dadelijk aan de orde komen. Kenmerkend voor de aandacht voor de kerk als beweging is ook het onderkennen van een spanningsverhouding tussen enerzijds het universele en anderzijds het locale aspect van de Catholica. Het eerste wordt met name geacht belichaamd te zijn in de Heilige Stoel, het tweede in de rijke verscheidenheid aan kerkprovincies en bisdommen overal ter wereld. Daarbij is het van belang op te merken dat het hier om meer gaat dan alleen aspecten van kerk-zijn. Universaliteit of mondialiteit enerzijds en localiteit of particulariteit anderzijds zijn ieder op hun manier historische manifestaties van de Una Sancta.

Hiermee is de inhoud van die verschuiving van 'histoire de l'église' naar 'histoire religieuse' nog niet uitgeput. Een thema dat juist binnen de 'histoire religieuse' zeer veel aandacht krijgt is het spanningsveld tussen de door de dragers van het wijdingsambt in het kerkgebouw voorgehouden leer en het daadwerkelijk beleefde geloof in het gezin, op school en de werkplek.